

Motion till riksdagen 2023/24:377

av **Martin Kinnunen m.fl. (SD)**

Kulturarv och miljöer i fädernas bygder

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Jordbruksverket tillsammans med andra myndigheter, i högre grad än i dag, bör verka för att bevara och utveckla hag- och betesmarkerna och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att arbeta för att bevara och utveckla odlingen av de gamla lantsorterna och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att arbeta för att bevara och utveckla de nordiska lantrasdjuren och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att verka för ett livskraftigt och levande fäbodjordbruk och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tillföra ytterligare incitament och resurser för att stärka arbetet med restaurering av natur- och kulturmiljöer i odlingslandskapet och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett särskilt riktat stöd för bevarande av överlopsbyggnader och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen genom berörda länsstyrelser bör verka för att skydda de sammanhängande skogsfinska bosättnings- och odlingsmiljöerna som har svagt eller inget skydd, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det skogsfinska kulturlandskapet, finnskogen med dess finngårdar i Värmlands län förs fram som förslag till Unescos världsarvslista och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om skyddad beteckning för svenska livsmedel och jordbruksprodukter och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att vattendirektivet och dess förslag till åtgärder måste präglas av kostnadseffektivitet och en balans mellan god vattenmiljö och ett hållbart och konkurrenskraftigt jord- och skogsbruk samt bevarande av kulturarv, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att systemet för avgörande av åtgärder under vattendirektivet måste revideras och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att skydda, bevara och synliggöra hållristningar och runstenar i kulturlandskapet på ett mer systematiskt sätt i hela landet och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

För Sverigedemokraterna är kulturarvet en del av vårt nordiska arv och vår nordiska identitet. Kulturarvet är inte bara fysiska fornlämningar och byggnader utan även socialt överförbara levnadsmönster som har uppkommit naturligt över tid. Gemensamma kulturella referensramar är av största vikt för att upprätthålla en stark gemenskap och ett samhälle som håller ihop.

Det är nödvändigt att värna det svenska kulturarvet och de miljöer där dessa har sitt ursprung om vårt folk och vår nation ska överleva. Vår historia och våra förfäder har präglat Europas utveckling under flera hundra år, och det ska vi vara stolta över. Vi måste värna och vårda vårt kulturarv så att det inte drunknar i en allt mer likriktad och globaliserad värld.

Hag- och betesmarker

Under det senaste decenniet har nästan en femtedel av Sveriges hag- och betesmarker försvunnit. Traditionellt betraktades ängen som åkerns moder, och foder till kreatur och gödsel till åkrarna hade sitt ursprung i de enorma arealer ängar och våtmarker som användes för slätter och bete. Ända sedan mitten av 1800-talet har ängsmarkerna och de naturliga betesmarkerna kontinuerligt minskat i det svenska odlingslandskapet och i dag återstår endast en bråkdel av de fornstora arealerna. I biologiskt hänseende är dessa hag- och betesmarker några av de mest värdefulla och intressanta naturtyper vi har i Sverige. Det handlar dessutom om att bevara ett vackert öppet landskap, med goda förutsättningar för livsmedelsproduktion, sysselsättning, boendemiljöer, turism, rekreation och artrikedom.

Jordbruksverket bör tillsammans med andra myndigheter, i högre grad än idag, verka för att bevara och utveckla hag- och betesmarkerna.

Gamla lantsorter

Med lantsorter avses sorter av nyttoväxter som odlades redan innan den vetenskapliga växtförädlingen vann insteg. Gemensamt för alla lantsorter är att de under lång tid har anpassat sig till förhållandena på den plats där de odlats och utvecklats. Äldre sorter uppvisar stora genetiska skillnader och ger nya möjligheter i växtföljden. Lantsorterna skiljer sig från moderna sorter i odlingsegenskaper, till exempel genom lägre näringsbehov, längre strå och mer utvecklade rotsystem – egenskaper som till exempel passar väl för ekologisk odling. Även kärnans näringsammansättning och innehåll av spårämnen är i regel högre i de äldre sorterna. Det kan konstateras att äldre lantsorter inte

enbart är ett kulturarv utan också en viktig del i arbetet för att bevara den biologiska mångfalden. Insatserna för att bevara och utveckla de gamla lantsorterna ska fortsätta att intensifieras.

Bevara de nordiska lantraserna

De nordiska lantraserna har långa anor och är levande bärare av nordens kulturhistoria. Dessa unika lantbruksdjur har många ovärderliga egenskaper som är värda att bevara. Ett gott exempel är NordGen som bidrar till de nordiska ländernas eget arbete med att lyfta fram de genetiska, ekonomiska, kulturella, historiska och sociala värden som kommer med att ha en bred mångfald av olika lantbruksdjur i det nordiska lantbruket. Den genetiska mångfald som våra lantbruksdjur bär på är ovärderlig. De lantrasdjur som ursprungligen använts i det nordiska lantbruket har anpassat sig till vårt klimat och våra förhållanden under tusentals år. Genom människans och naturens urval har de utvecklat eftertraktade egenskaper som gör dem tåliga och anspråkslösa. Lantrasdjuren har också en bredare genetisk bas än kommersiella raser, vilket ger dem en bättre förmåga att anpassa sig till förändringar.

Det finns just nu en överhängande risk att många av våra lantrasdjur kommer att utrotas. Ett av NordGens uppdrag är att vända denna trend genom att ge verktyg och rådgivning för att bevara den genetiska variationen i levande populationer men också att etablera Cryo-lagring av genetiskt material.

Det är av största vikt att riksdagen säkerställer att NordGen tilldelas de resurser som krävs för att utföra sitt viktiga arbete. Målet ska vara tydligt: bevara de nordiska lantrasdjuren.

Fäbodbruk

Fäbodbruk innebär att djur vallas på sommarbete under traditionella former. Denna driftstradition har gett upphov till unika kulturyttringar i form av matlagning, musik och traditioner som i just sin form bara finns i Sverige.

Det svenska fäbodbruket är och har alltid varit ett komplement till ett småskaligt gårdsbruk i skogs- eller fjällbygd, där inägomarken skulle producera livsmedel och/eller vinterfoder och inte räckte till för att föda kreaturen året runt.

Det går inte att till fullo beräkna den förlust som skulle åsamkas Sverige om denna bruksform tilläts att försvinna. Vår historiska identitet är synonym med ett aktivt fäbodbruk. Besöksnäringen skulle förlora både nationellt och internationellt intresse om vi förlorade detta ännu levande kulturarv.

Regeringen ska i högre grad verka för ett livskraftigt och levande fäbodjordbruk.

Restaureringsstöd för insatser i odlingslandskapet

Marker som växer igen och byggnader som förfaller kan restaureras och vårdas långsiktigt. Betesdjur kan släppas på marker där de gör mest natur- och kulturvårdsnytta. Artrika vägkanter och slätterängar gynnas av slätter och skörd. I ett öppet och aktivt brukat landskap med välbevarade lador, betande djur och synliga vatten-

speglar trivs såväl vilda djur och växter som människor och deras boskap. Ersättningar till jordbrukare för skötsel av natur- och kulturmiljöer ger kostnadseffektiv miljönytta.

Från både Jordbruksverket, Skogsstyrelsen samt Riksantikvarieämbetet finns olika stödformer att söka för att restaurera och underhålla diverse kulturmiljöer. Genom Landsbygdsprogrammet finns möjlighet att ansöka om ersättning för restaurering av kultur- och landskapsvårdande objekt i odlingslandskapet – miljöersättningar såsom restaurering av betesmarker och slätterängar. Samtliga stödformer är positiva insatser för ett bevarat odlingslandskap, men inte tillräckliga. Möjligheterna att tillföra ytterligare incitament och resurser för att stärka arbetet med restaurering av natur- och kulturmiljöer i odlingslandskapet behöver ses över.

Stöd för bevarande av överloppsbyggnader i det svenska kulturlandskapet

Överloppsbyggnad betecknar en ekonomibygnad på en jordbruksfastighet som inte längre behövs för gårdens drift. Ordet används bland annat inom EU:s stödsystem för jordbruket via Landsbygdsprogrammet. Den som äger en överloppsbyggnad i Sverige kunde fram till 2015 få bidrag av länsstyrelsen för att restaurera den.

Det Sverige som många förknippar med de rödmålade stugornas och ladugårdarnas landskap – det Sverige som så många målade beskriver när de med stolthet berättar om hur hembygden och dess bebyggelse ser ut – den landskapsbilden är kanske borta inom några decennier, när alla dessa landsbygders ladugårdar och lador förfallit, rivits eller ändrat utseende och färg.

Den faluröda färgen och rödmyllan gjorde sitt intåg på svensk landsbygd och finsk kustbygd under 1800-talets början, då husen på landsbygden började panelas och rödfärgas. Alltsedan dess har det svenska kulturlandskapet alltmer präglats av rödmålade gårdar, som blivit en del av det svenska kulturarvet.

Det ligger något värdefullt i byarnas utseende och färg genom de gamla ladugårdarnas och ladornas närvaro. Utan dem vore nyanserna och skönheten inte lika bländande i det svenska kultur- och odlingslandskapet. Det skulle inte kännas fullt så upplevelserikt att beskåda ett vackert landskap som förfulas genom nyare plåt- och industriliknande ladugårdar och uthus.

Skydda det skogsfinska kultur- och odlingslandskapet

Okänt för många svenskar idag är gångna tiders finländska arv och dess påverkan på vårt kultur- och odlingslandskap. I ett flertal av de svenska landskapen finns sammanhängande skogsbygder som starkt präglats av den gamla finska kulturen, vilket gårdsnamn, byggnadsstil och lägesnamn vittnar om. Inte minst de få kvarvarande odlingsmarker som bröts på 1600-talet genom att skog höggs ned och svedjebbruk förvandlade markerna till odlings- och betesmark är värda att bevara.

Dessa miljöer är unika, och inte ens i Finland finns bevarade rökstugor på ursprunglig plats, så som det finns på båda sidor av gränsen mellan Värmland och Hedmark i Norge. Huvudsakliga finnbosättningar och finnmarker finns också i Dalarna, Gävleborg och delar av Västernorrlands län. Dessa områden är redan i flera fall naturreservat som förvaltas för att bevara byggnadsbestånd, slätterängar samt växt- och djurliv och för att bruka deras inägomarker genom årlig hävd. Regeringen ska genom berörda länsstyrelser

verka för att skydda de sammanhängande skogsfinska bosättnings- och odlingsmiljöer som har svagt eller inget skydd, och även ta initiativ till att föra fram ett nytt världsarv – finnskogen med dess finngårdar i Värmlands län. Ett projekt för att förverkliga detta är i startgroparna och initierat av ett antal länsaktörer, men vi vill ge regeringen tillkänna att frågan är av stor regional vikt och att regeringen därför bör verka för dess genomförande.

Skydd för svenska matprodukter

Matprodukter och livsmedel har alltid producerats på landsbygden, och det svenska jordbruket har därigenom fört vidare en viktig del av vårt kulturarv. Svenska mat- och hantverkstraditioner, som är sprungna ur det gamla bondesamhället, riskerar att förglömmas och förändras i rask takt i dagens nydanande samhälle. Nedärvd kunskap om så vardagliga och naturliga sysslor som att sylta och safta, salta, röka och torka är på väg att försvinna. Blodmat av olika slag var vanligare förr, när man var noga med att ta till vara allt ätbart på slaktdjur. Det kunde vara svartsoppa, blodkorv, blodpalt, paltbröd m.m. Det kan handla om brödbak och gamla mjölkrätter. Att ta vara på allt det som var självklart under självhushållningens tid är inte lika vanligt förekommande i dag. Här har vi en målsättning om att bevara det arv som annars riskerar att gå förlorat.

Sedan 1992 har ansökan kunnat göras hos EU om skyddad beteckning för livsmedel och jordbruksprodukter. Det finns en ursprungsbeteckning (SUB) där endast få svenska produkter upptas, Kalixlöjrom och Upplandskubb. Det finns också en geografisk beteckning (SGB) där bruna bönor från Öland, Sveciaost, Hånnlamb (kött från gutefår), skånsk spettekaka, svensk vodka, svensk punsch, svensk akvavit och nu senast värmländskt skrädmjöl upptas. Gemensamt för de båda beteckningarna är att det ska finnas en geografisk och historisk koppling till ett avgränsat område. Det finns många skyddsvärda anrättningar, både bland de ovan nämnda och andra oräkneliga exempel, som bör hamna under samma kategori som de ovan uppräknade. Varje landsdel har sina egna landskapsrätter och bär på egna mattraditioner med sin egen historia. Med ovanstående i beaktande vill Sverigedemokraterna att regeringen verkar för att Sverige hos EU ansöker om att fler svenska livsmedel och jordbruksprodukter ska få skyddad beteckning.

Kulturarvet hotas av vattendirektivet

EU:s ramdirektiv för vatten, det så kallade vattendirektivet, syftar till att förbättra vattenkvaliteten i unionens medlemsstater på ett liknande sätt. Trots det har Sverige valt en egen modell, där direktivets alla olika mål och krav har fått status som miljökvalitetsnormer. Dessa är svårare att väga mot andra värden vid målkonflikter. Myndigheter kritiserar också det svenska systemet för att vara alltför komplext och att det försvårar politiska avvägningar. Utrymmet för involvering av lokala aktörer och anpassning till lokal kännedom fungerar inte heller tillfredsställande. Jämför man tillämpningen ser man dessutom att Sverige i mycket mindre utsträckning har använt de möjligheter till undantag som finns i direktivet. De områden som särskilt skiljer ut sig är undantag för jordbruket och för viktiga kulturvärden. Dessa har knappt alls använts i Sverige, i motsats till hur man har gjort i andra medlemsstater. Att göra åtgärder för att förbättra vattenkvaliteten är i grunden positivt, men som i allt seriöst beslutsfattande måste man kunna väga olika samhällsvärden mot varandra.

Riksantikvarieämbetet anser att dagens tillämpning av vattendirektivet utgör ett stort hot mot kulturarvet. Sverigedemokraterna anser att åtgärdsprogrammets förslag till åtgärder ska präglas av kostnadseffektivitet och en balans mellan god vattenmiljö och ett hållbart och konkurrenskraftigt svenskt jord- och skogsbruk samt bevarande av kulturarvet. Systemet för avgörande av åtgärder under vattendirektivet måste också revideras i syfte att förbättra möjligheterna till politiska avvägningar mellan olika värden och att bättre möjliggöra för lokala aktörer att påverka lokala beslut.

Hällristningar och runstenar i kulturlandskapet

Det svenska kulturlandskapet är präglad av tusentals år av jordbruk och bosättningar. Olika kulturer har lämnat spår efter sig i form av gravhögar, fornborgar, hällristningar och runstenar. Gravhögar är skyddade och är en del av landskapsbilden längs våra kuster och vattendrag. På grund av landhöjningen ligger idag flera högar långt ifrån havet, men de ger en tydlig bild av var strandlinjen en gång låg.

Under den oroliga folkvandringstiden byggdes borgar på flera ställen i vårt land. De utnyttjades under hundratals år och vissa var i bruk så sent som på medeltiden. På en del ställen har fornborgar renoverats och byggts upp för att visa upp vårt kulturarv för eftervärlden. Ett utmärkt exempel är Eketorps borg på Öland som på ett pedagogiskt och genomtänkt sätt visar hur livet på en fornborg kunde se ut. Ett lysande exempel på hur goda initiativ kan levandegöra vår historia genom att återskapa en forntida miljö. Inte bara försvarsanläggningar, utan även djurhållning, hantverk och offerplatser visas upp för att vi ska kunna få en inblick hur livet kunde se ut för 1 000 år sedan här i Norden.

Riksantikvarieämbetet och länsstyrelserna har ett viktigt uppdrag att registrera, skydda och förvalta de svenska fornlämningarna.

När det gäller regionerna har även de satsat på att levandegöra vårt kulturarv. Ett gott exempel på hur Västra Götalandsregionen skyddar och bevarar hällristningar går att finna i Vitlycke museum som visar upp ett av Unescos världsarv, hällristningarna i Tanum.

I Sverige finns mer än 4 000 runinskrifter med budskap och meddelanden som sträcker sig från 200-talet och in i nyare tid. De utgör de äldsta bevarade originaldokumenten på det svenska språket och är därför en viktig länk till vår historia. Även om runor från början fanns inom hela det germanska språkområdet var det i Skandinavien som de hade störst utbredning och användes under längst tid.

Varje år påträffas tidigare okända runinskrifter. Runverket, som är en del av Riksantikvarieämbetet, har den viktiga uppgiften att registrera, undersöka och publicera fynden på ett systematiskt sätt. Det är en förhållandevis liten enhet och dess existens ansågs vara hotad av akademiska forskare i början på 2000-talet, vilket ledde till att en debatt uppstod. Sverigedemokraterna kommer alltid att stå upp för Runverket och vi anser att arbetet med rengöring och ifyllning av runor bör prioriteras högre. Ett förslag för att stärka Runverket kan vara att överföra ansvaret från länsstyrelsen till just Runverket; då skulle man få en mer enhetlig vård av våra runstenar.

Det finns tyvärr många hällristningar och runstenar som förvisso är skyddade men som är i dåligt skick. Vägs skyltar är nergångna, informationsskyltar har förfallit och parkeringar och stigar är i uselt skick. Det värsta är att själva lämningarna är i ett bedrövligt skick. Den röda färg som för flera decennier sedan fylldes i runorna och våra hällristningar är sedan länge borta. Besökare kan knappt urskilja vare sig runor eller hällristningar.

De praktiska vård- eller konserveringsinsatserna i fält är något som länsstyrelserna beslutar om och endast de får beställa åtgärder, som till exempel rengöring. Detta är en ordning som innebär att bevarandet av runstenar inte är likvärdigt i hela landet. Vården av runstenar måste ses över så att våra unika runstenar och hållristningar kan bevaras på ett bättre sätt för framtida generationer i Sverige.

För att skydda våra unika fornlämningar måste Riksantikvarieämbetet få ett prioriterat uppdrag att skyndsamt inventera samtliga runstenar och hållristningar i vårt land samt att registrera vilka som behöver rustas upp. Därefter ska resurser tilldelas till berörda instanser för att utföra renovering av samtliga runstenar och hållristningar i landet. Informationsskyltar ska sättas upp. Parkeringar och stigar ska anläggas, skötas och underhållas.

Martin Kinnunen (SD)

Staffan Eklöf (SD)

Beatrice Timgren (SD)

Mattias Eriksson Falk (SD)